

INTERFERENȚE REGIONALE ÎN ARHITECTURA DE STIL 1900 REFLECTATĂ ÎN OPERA LUI LIPÓT BAUMHORN

Ileana Pintilie

Arhitectul budapestan Lipót Baumhorn este cu siguranță cel căruia i se datorează mult în ceea ce privește crearea unor interferențe stilistice regionale între Banat și regiunile învecinate. Activ în provinciile Ungariei (printre care se număra și regiunea numită la acea dată „Ungaria de Sud” cuprinzând orașele Szeged, Novi Sad, dar și Timișoara) el a fost cel mai important arhitect proiectant de sinagogi din primii 30 de ani de la începutul secolului XX. Cu acest gen de arhitectură, în care a devenit un specialist unanim recunoscut, a pătruns și pe piața construcțiilor publice și private din aceste orașe ale provinciei.

Lipót Baumhorn¹ s-a născut în 1860 la Kisbér și a studiat arhitectura la Viena. După terminarea studiilor și-a început activitatea în biroul de arhitectură al lui Lechner și Pártos, unde a lucrat timp de 12 ani. Admirația sa pentru creația lui Lechner și colaborarea strânsă, de durată, au făcut ca Baumhorn să fie considerat unul dintre discipolii săi și un fel de continuator al stilului acestuia.

Din această perioadă datează deja primele sale lucrări pe cont propriu², ca și conturarea interesului pentru arhitectura sinagogilor. Baumhorn este sensibil la discuțiile care aveau loc în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea referitoare la arhitectura templelor mozaice și la încercarea de a reconstrui o astfel de arhitectură. După primul congres sionist de la Basel din 1897, convocat de Theodor Herzl și de Max Nordau (ambii

evrei proveniți din Ungaria), în care se hotăra făurirea patriei evreilor în Palestina, s-a organizat o expediție cu mai mulți artiști și oameni de cultură sioniști³, printre care și arhitectul austriac Oskar Marmorek, activ la Viena și Budapesta. Aceștia s-au documentat în vederea realizării unei arhitecturi proprii evreiești având la bază tradițiile arhitecturii palestinene și iudaice antice. În paralel cu mișcarea sionistă o mare parte dintre evreii din imperiul habsburgic doreau să se integreze societății în care trăiau și ca atare acceptau modernizarea pătrunsă prin toate formele în viața cotidiană. Astfel pentru o mare parte dintre ei formele arhitecturii moderne de la începutul secolului, ale stilului 1900, amestecate cu elemente stilistice maure, deveneau o expresie a unui stil propriu, dar în același timp integrat ritmului vieții moderne.

Pentru acest ultim gen de arhitectură religioasă optase și Baumhorn. Stilul său se caracterizează printr-o volumetrie marcantă, prin acoperișuri bine articulate, dominate adesea de o cupolă sau un turn, îmbinând repertoriul decorativ al istorismului târziu cu elemente ale secesionului maghiar, în special cel utilizat de maestrul său spiritual, Lechner. Totuși, elementele decorative utilizate de Baumhorn nu fac trimitere directă la folclorul maghiar, ci fac parte dintr-un repertoriu stilistic universal al epocii. O particularitate a stilului său o constituie folosirea cărămizilor aparente „klinker”, de culoare gălbuie, dispuse ca niște adevărate „rame” încadrând suprafețele tencuite.

Astfel după ce începe să își câștige un renume ca și arhitect al templelor israelite și al altor construcții cu funcții administrativ-religioase ale unor comunități de evrei din întreg teritoriul Ungariei în perioada dualismului, Baumhorn devine independent și își deschide propriul birou de arhitectură, unde va desfășura o activitate de proiectare prodigioasă, timp de trei decenii. În cazul său este impresionantă consecvența cu care a lucrat aceste proiecte, îmbogățite adesea și cu unele case de închiriat sau de unele construcții publice, comenzi datorate în bună măsură de apropierea sa de o anume comunitate locală.

Prima clădire realizată de Baumhorn în Timișoara a fost „sinagoga nouă” din cartierul Fabric, proiectată în 1897 și terminată în 1899. Această construcție mică, dar monumentală prin proporțiile bine studiate, se înrudește cu sinagogile create de el anterior la Fiume (azi Rijeka), Szolnok și Becicherecul Mare și realizate cu puțin timp înaintea celei din Timișoara⁴. Stilul folosit de Baumhorn la acest gen de arhitectură rămâne

Sinagoga nouă, Timișoara,
1897 - 99.

unul special prin respectarea și rezolvarea tuturor cerințelor de cult. În această perioadă de început a amestecat elementele mauro-bizantine cu cele împrumutate din renașterea italiană, de care se simțea profund legat în urma călătoriei de studii întreprinse de-a lungul mai multor ani (1893-1899). Oricum cele patru sinagogi, proiectate și realizate toate până în 1900, au constituit capete de serie, adevărate modele, pe care le-a dezvoltat și amplificat ulterior în proiectele de mare amploare pentru sinagogile din Szeged (1902-1904) și din Novi Sad (1906-1909). Participarea la aceste proiecte și la supravegherea șantierelor lor l-au atras la Timișoara, ca și la Szeged și Novi Sad, astfel încât se poate spune că în primul deceniu al secolului XX Baumhorn a fost arhitectul favorit al acestei regiuni.

Prima dintre comenzile publice primite a fost construirea impozantului imobil al Societății de Hidroameliorării Timiș-Bega, realizat între 1900-1902, pe colț, guvernând o importantă

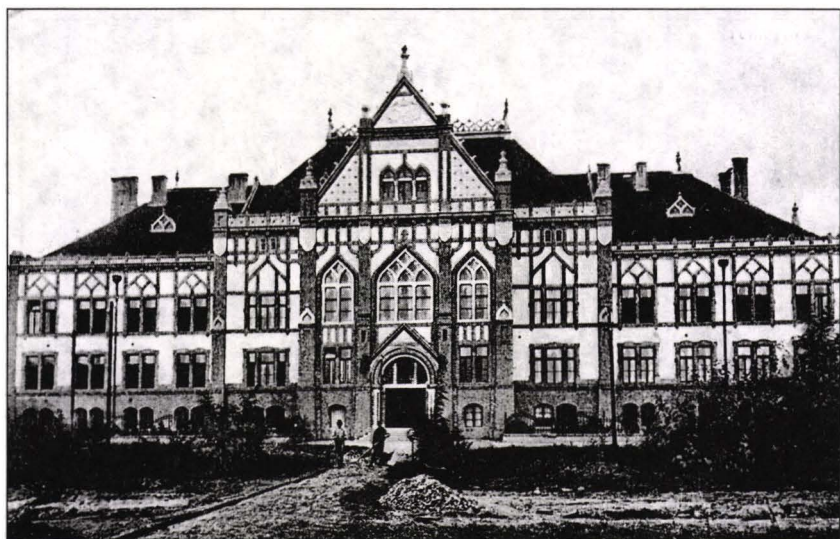
Imobilul Societății de Hidroameliorări Timiș-Bega, 1900-1902, Timișoara.

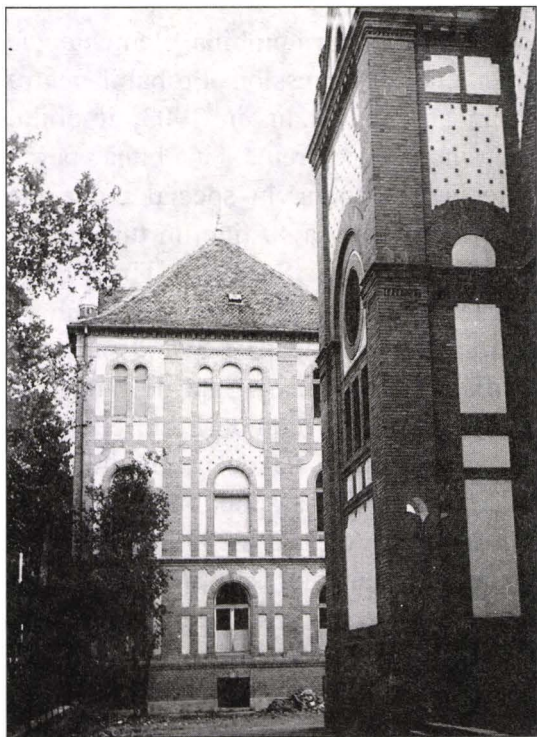
Imobilul Băncii Szeged-Csongrád, Szeged, 1903.

Casa Menráth, Novi-Sad, 1909.

Școala superioară de stat de fete, Timișoara, 1902-1904.

**Școala izraelită, lângă
sinagogă, Novi Sad,
1906-1909.**

Imobil de locuințe, Novi Sad, 1909.

intersecție. În această clădire Baumhorn îmbina elemente ale unui electism târziu cu elemente de secession. Probabil pentru că a fost construit doar un an mai târziu, în 1903, imobilul Băncii Szeged-Csongrád din Szeged relua, în bună parte, elemente stilistice utilizate la Timișoara, în special coloanele angajate, grupate două câte două pentru a susține un turn masiv de colț. În imediata apropiere a clădirii Societății Timiș-Bega din Timișoara și în aceeași perioadă (înainte de 1903) Baumhorn a proiectat o casă cu apartamente de închiriat având parter și două nivele; clădirea se află în regim închis față de bulevard, cu o fațadă masivă și măsurat decorată, compusă din elemente simetrice în jurul unui ax central, marcată de un bovindou la etajul întâi și de un balcon lung cu parapet din zidărie, iar la acoperiș de un atic semicircular. Această clădire de închiriat pare să fi slujit ca un experiment al unor soluții arhitecturale și de decor reluate și amplificate în cazul casei Menrát din Novi Sad, din 1909.

În proiectul Școlii superioare de stat de fete (1902-1904), un ansamblu arhitectonic important pentru orașul Timișoara, format din clădirea gimnaziului, din internat și din infirmerie, Baumhorn a schimbat repertoriul decorativ făcând apel la elemente neogotice și la elemente de secession într-un stil sobru, dictat și de utilizarea cărămizii „klinker”, folosită în acest caz aproape ca unic decor. Acest ansamblu a constituit un adevărat prototip pentru arhitectura lui ulterioară în ansamblul de la Novi Sad (1906-1909), format din sinagogă, școala și casa comunității izraelite, precum și la o casă de închiriat (1909) de pe Trg Toze Markovica nr. 12 (dominată central de bovindou la primul nivel și de un atic încununând construcția). Asemănarea dintre gimnaziul timișorean și școala izraelită din preajma sinagogii din Novi Sad dovedește faptul că arhitectul își elabora de-a lungul mai multor ani un prototip, îmbogățit treptat, pe care apoi îl adapta diferitelor situații.

Eleganța și rafinamentul stilului lui Baumhorn se conturează însă cel mai pregnant în două construcții remarcabile

prin soluțiile arhitectonice adoptate: clădirea comunității izraelite din Timișoara (1905-1907), construită în „patrulaterul” evreiesc din Cetate și imobilul Lloyd (1910-1912) adăpostind sediul societății cu același nume și bursa agricolă.

Deși despărțite în timp de câțiva ani, totuși între cele două proiecte există o legătură clară; Baumhorn a adoptat pentru ambele clădiri repertoriul stilistic al

Secessionului, care se impusese definitiv la acea dată. Aceste elemente se concretizează, în cazul clădirii comunității evreiești atât în volumetrie, bine articulată de un bovindou, de aticul marcând intrarea principală și de turnurile de colț, cât și în decorul geometric plat dominat de mascaroane. Imobilul Lloyd a fost primul edificiu important ridicat pe esplanada nou creată după demolarea zidurilor de fortificație ale orașului, devenind în felul acesta un adevărat model pentru construcțiile care i-au urmat. Clădire de colț, cu parter și trei nivele, ocupate de diferite funcțiuni (cafenea și magazine la parter, bursa agricolă și sală de întruniri a societății Lloyd la primul nivel și apartamente de închiriat la următoarele), imobilul Lloyd se distinge în interior prin abilitatea împărțirii spațiilor, îmbinând funcțiuni diferite, și prin claritatea impunătoare a celor trei fațade, în care jocul dintre plin și gol este mai echilibrat, iar pilaștri și coloanele pe două nivele susțin o cornișă puternică spre ultimul nivel și câte un atic de formă semicirculară

**Imobilul comunității izraelite,
Timișoara 1905-1907.**

încununând fațadele.

Astfel Timișoara, ca și alte centre ale monarhiei austro-ungare, oscila la acea dată între imitarea unui model – în acest caz cel al Vienei, metropola care prin dezvoltarea sa urbană și arhitecturală avea să epateze provinciile – și orgoliul local, stimulat de o dezvoltare economică și socială favorabilă, de un avânt spiritual și o încredere în progresul nelimitat. Acest amestec de tendințe a avut ca rezultat crearea orașului modern urmând principiile de dezvoltare urbană cele mai înaintate, și o „periferizare” stilistică folosind exemplul modelului capitalei, preluat și amplificat conform propriilor tradiții culturale.

Note

1. Pentru biografia lui Baumhorn a se vedea Gerle János-Kovács Attila-Makovecz Imre, *A századforduló magyar építésze*, Bonex, Budapest, 1990, pp. 33-35.
2. Prima lucrare independentă a fost sinagoga din Esztergom în 1888.
3. Szegő György, *baumhorn Lipót – A templomépitő*, în catalogul *Baumhorn Lipót – Építész (1860-1932)*, Architart Kiadó, Budapest, 1999, p.7-8.
4. János Gerle, *The Hungarian Architecture from 1900 to 1918*, în vol. *The Architecture of Historic Hungary*, editat de Dora Wiebenson, József Sisa, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1998, pp.223-243.

REGIONAL INFLUENCES IN ARCHITECTURE OF 1900 STYLE REFLECTED IN THE WORKS OF LIPOT BAUMHORN (summary)

The architect from Budapest, Lipot Baumhorn, specialized in constructions of synagogues, was one of the most active architects that worked in "South Hungary", area to which belonged Timișoara in that period.

Trying together with others architects from that time, to find a style proper to the Mosaic temples, Baumhorn opted for 1900 style, mixed with Moresque stylistic elements.

With time, obtaining a fame as architect of Israelite temples and of some administrative buildings ordered by Jewish communities from the whole Hungarian territory, Baumhorn opens his own office of architecture, becoming independent.

The first building done in Timișoara was "The New Synagogue" (1897-1899), at which respects and resolves all the cult's demands, and as ornamentation uses a mixture of Moresque-Byzantine elements with the Italian renaissance.

The second building, from Timisoara was a civil building, and that is the house of the Society of Hydro-ameliorations Timiș-Bega (1900-1902). This one is followed by a house with apartments for rent, with ground floor and two levels, and the Superior School for Girls (1902-1904).

The elegance and the refinement of Baumhorn's style is outlined in two constructions remarkable through the adopted architectonical solutions: The building of the Israelite community from Timișoara (1905-1907) and the Lloyd house (1910-1912), housing the registered office of the company with the same name and the Agricultural Exchange.

All these buildings succeeded to remake in Timișoara something from the "Viennese model", but in the same time to give a personal note to the city, according to the Banat's cultural tradition's.